

REPERE ISTORICE ALE METISALULUI INTERETNIC ÎN BANAT – PERIAM

1. UN SCURT ISTORIC AL BANATULUI

Privit, asadar, într-un context mai larg, sud-est european, "Banatul este o zona de contact, o placă turnantă între lumea central-europeană și lumea balcano-eggeană din sud" .

Săpăturile arheologice întreprinse de-a lungul timpului în spațiul bănățean au relevat o locuire din cele mai vechi timpuri, caracterizată prin continuitate, existând însă și perioade în care informațiile arheologice sunt lacunare, iar cele documentare sunt inexistente.

Regele Ștefan I a transformat Banatul împreună cu Ardealul în provincie a Regatului Ungariei, dar în anul 1522, Ludovic al II-lea, regele Ungariei a fost înfrânt de turci la Mohács. Ținutul a rămas în posesia Imperiului Otoman, după ce la 26 iulie 1552 cetatea Timisoara a fost asediată și cucerită.

După o perioadă de 164 de ani de stăpânire otomană, Banatul a fost cedat habsburgilor, în urma tratatului încheiat de părțile beligerante la Passarowitz, în anul 1718. Aceasta s-a putut întâmpla după ce printul Eugeniu de Savoia a cucerit, în anul 1717, cetatea Timisoara. În acest context, de multe ori, unele voci contestă atributul Banatului de a avea o istorie proprie și ca aceasta ar începe abia o dată cu epoca modernă. Ideea este absolut deplasată și nu concordă cu realitățile relevate de o pleiadă de istorici atât maghiari, cât și români, germani sau de altă apartenență etnică.

Tratatul de pace încheiat la Belgrad în anul 1739 a reconfirmat stăpânirea habsburgilor asupra Banatului.

Deoarece Banatul a fost considerat "un bun nou dobândit", el nu a mai fost reîncorporat la Regatul Ungariei, iar, fiindcă în țară nu existau nici orase și nici nobili, stăpânind moșii care să le fi fost donate, domnul țării îl guvernează printr-o Cameră obișnuită, numită Administrația Țării. Aceasta decide fără îngrădire asupra problemelor de drept politienesc și în cauzele penale, în concordanță cu legislația din Austria de Jos . O urmare a acestor fapte a fost aducerea în spațiul bănățean a unei populații neomogene din punct de vedere etnic și care provenea din majoritatea ținuturilor Imperiului.

Zonele din care proveneau colonistii sunt extrem de diverse. De regulă, din toate provinciile Imperiului au fost dislocați colonisti și aduși în Banat. Astfel, colonistii au fost strămutați din Alsacia, Lorena, Saar, Rheinland-Pfalz, Baden-Württemberg, Bavaria, Boemia, Moravia,

Ungaria, Transilvania, Galitia, Prusia, Slovenia, Turingia, Tirol, Westfalia si chiar din Italia. **S-a pus, astfel, baza unei comunitati multietnice si multilingvistice, dar în cadrul ei la acea vreme existând o relativă izolare în functie de grupurile lingvistice ori etnice.**

Cert este faptul că pentru colonisti se întrezăreau conditii favorabile oferite de Imperiu, constând în scutiri de dări, diverse gratuităti si avantaje care de cele mai multe ori erau în dezavantajul populatiei autohtone, un amalgam de populatie româneasca, maghiară (de retinut faptul că Banatul s-a aflat o îndelungata perioadă sub suzeranitatea coroanei maghiare) si sârba.

Cu toate că le erau promise o serie de avantaje, colonistii se confruntau cu o serie de probleme. Casele promise, care urmau a fi ridicate de administratia austriacă nu erau finalizate, la care s-a mai adaugat un alt aspect, cu repercusiuni negative asupra populatiei, anume, bolile cu care s-au confruntat o dată cu schimbarea mediului de viață.

Colonistilor li s-a acordat o atentie mare la nivelul Curtii de la Viena, însă, au existat o serie de dificultăti pe plan local în ceea ce priveste aplicarea prevederilor venite de la Viena.

După capitularea Timisoarei, la 12 octombrie 1716, principele Eugeniu de Savoya l-a desemnat la 1 noiembrie 1716 pe generalul conte Claudius Florimond Mercy d'Argenteau, în calitate de guvernator militar si civil al Banatului, la 1717, pe baza actului Haupt-Einrichtungs-Werck, emis la sfârșitul anului 1716, fiind numită, cu acordul comun al Camerei Aulice si a Consiliului Aulic de Război, Comisia de organizare a Țării Banatului (Banater Landes-Einrichtungs-Commission), al cărui presedinte era Conte Mercy, iar vicepresedinte, generalul Wallis, comandantul cetății Timisoara .

Contele Mercy (1716-1734) a împărțit Banatul în 12 districte: Timisoara, Cenad, Ciacova, Becicherecul Mare, Panciova, Vârset, Palanca Nouă, Lipova, Lugoj, Făget, Caransebes si Orsova, la conducerea fiecarui district aflându-se un administrator, iar în fiecare sat câte un conducator local numit cneaz sau soltuz .

Din punct de vedere administrativ, Banatul, dupa 1716 a devenit domeniu al Coroanei si Camerei imperiale. După finalizarea constituirii Administratiei imperiale a Banatului (Kaiserliche Banater Landes-Administration), problemele legate de economie, finante si comert au rămas sub ordinele Camerei Aulice (Hofkammer).

În ceea ce priveste problemele legate de colonizare, a functionat asa numita Neoacquistische Kommission (Comisia Neoacquistica), înfiintata în anul 1718 în vederea rezolvarii problemelor aparute în

teritoriile cucerite. Mai apoi, între 1778-1779, Banatul a fost inclus din punct de vedere administrativ în Ungaria, formându-se trei comitate noi: Timis, Torontal și Caras, subordonate Consiliului Locumtenential Ungar. În momentul colonizărilor se pot distinge mai multe grupuri, care în funcție de ocupații s-au așezat în anumite regiuni ale Banatului, care le ofereau mediul propice derulării îndeletnicirilor.

SVABII

În însemnările de călătorie prin Ardeal și Banat, Nicolae Iorga schita în câteva propoziții profilul a două grupări etnice:

"Svabii au case bune, albe, care seamănă desăvârșit una cu alta. Ele sunt, iarăși, întocmai ca și cele de la Zadârlat, și tot astfel de case întâlnim ceva mai departe, la Josefdorf, numit după împăratul colonizator. Satele și târgurile lor nu seamănă deloc cu ale sasilor Ardealului, precum nici sufleteste aceste două feluri de nemți nu seamănă între sine. Unii sunt foarte vechi aici, alții foarte noi; unii au venit ca niște cetățeni, alții ca o tărâșime model. Unii sunt negustori și mesteri, alții au pornit de la plugărie. Sasul s-a făcut luteran de acum trei sute de ani, svabul a rămas catolic."

Germanii originari din Boemia (Deutschböhmen) trăiesc în partea muntoasă a Banatului (masivul Semenicului), în localitatea Gârâna/Wolfsberg, Brebul Nou/Weidental și Lindenfeld, precum și în Sadova Veche și Caransebesul nou din Valea Timisului. Ei s-au așezat aici în anii 1827-1828. Numașul lor era în 1966 de aproximativ 3000 de persoane.

Colonizarile realizate în secolul al XVIII-lea în Banat de către Imperiul Habsburgic, constituie un fenomen istoric extrem de interesant și totodată, la fel de controversat, care și-a pus amprenta asupra evoluției ulterioare a Banatului, atât din punctul de vedere al formelor noi de organizare politică, ce au fost implementate, dar și prin turnura pe care a luat-o componenta demografică a Banatului. Nu în ultimul rând, trebuie recunoscut faptul că, deși de multe ori în detrimentul populației preexistente în tinut, situația economică a Banatului s-a modificat radical, intrându-se pe un făgăș al modernizării perpetue, situație datorită căreia până și azi, Banatul se bucură de un anumit avantaj în terțe domenii față de regiunile care au intrat sub incidența altor puteri, sau care și-au păstrat autonomia.

Prin concursul mai multor factori de natură politică și geo-strategică (printre care o importantă majoră o detin resursele Banatului și poziția strategică), Imperiul Habsburgic a realizat dislocări semnificative de populație, aparținătoare celor mai diverse etnii ale Europei, adunându-

le în creuzetul naționalităților din Banat.

Printre **cauzele care au generat colonizarea**, specialistii care au tratat în detaliu problema identifică atât cauze de natură politică, religioasă, dar și de natură economică și socială.

În ceea ce privește recensămintele populației, trebuie remarcat cel care a fost realizat în anul 1770 de către Conte Clary, președinte al Administrației Banatului, care ne indică întreaga populație a vechii provincii, fiind inclusă aici și partea atribuită în 1919 Iugoslaviei.

Componenta etnică a populației este prezentată în tabelul de mai jos :

Români 181.639

Sârbi 78.780

Bulgari 8.683

Tigani 5.272

Svabi 42.201

Evrei 353

Total 317.928

În anul 1774, un recensământ al funcționarului superior al administrației bănățene, Jakob Ehrler, arată că numărul românilor este de 220.000, al sârbilor și aromânilor de 100.000, al germanilor de 53.000, al maghiarilor și bulgarilor de 24.000, al evreilor de 340. Aici se adaugă și un număr redus de spanioli, colonizați în primele decenii ale secolului al XVIII-lea la Becicherecul Mare (Noua Barcelona), precum și alte grupuri etnice, ce și-au făcut într-un fel sau altul, simțită prezența, printre care și un număr de francezi.

SÂRBI Minoritatea națională sârbă din România cuprinde aproximativ 30000 de cetățeni, după datele ultimului recensământ, așezați preponderent în Banat, în județele Timiș, Caraș-Severin și Arad. Prezența sârbilor pe teritoriul României nu i-a împiedicat pe aceștia să-și păstreze o serie de caracteristici culturale specifice, cu toate că au existat de-a lungul timpului interferențe cu manifestările culturale ale poporului român.

Primele școli sârbești din Banat, înființate cu două secole și jumătate în urmă, au avut în general un caracter confesional. Ulterior s-au produs mai multe reforme școlare, permițând făurirea unei vieți spirituale și culturale proprii. În prezent, rețeaua școlară de stat, în care se predau cursuri în limba sârbă cuprinde 26 de unități, dintre care: 2 grădinițe, 2 școli primare, 2 școli gimnaziale, 1 liceu (Liceul Teoretic "Dositei Obradovici" din Timișoara), iar în 16 unități școlare românești limba sârbă se studiază ca materie facultativă.

Sârbii din România au tradiție și în domeniul publicisticii. Caracteristica tuturor acestor ziare și reviste a fost termenul scurt de apariție - de la câteva luni până la doi ani. Activitatea editorială începe prin anul 1827, când Dimitrie Tirol editează "Almanahul Banatean", prima publicație periodică în limba sârbă de pe teritoriul României. În spațiul cultural al sârbilor din România au fost editate până în prezent peste 20 de titluri de ziare, reviste, almanahuri literare și social-istorice. În prezent, în limba sârbă apar: săptămânalul "Nasa reci" ("Cuvântul nostru"), revista literară trimestrială "Knijevni jivot" ("Viața literară") și, sporadic, "Tekelijino zvono" sau "Bezinski vesnik". În 1828, același Dimitrie Tirol a înființat prima bibliotecă populară cu săli de lectură, considerată ca fiind cea mai veche de pe întreg teritoriul etnic sârbesc.

BULGARII din Banat reprezintă o comunitate foarte mică. Așezați în localitățile Vinga și Ducești Vechi, ei sunt originari din ținutul Vidinului. În anul 1738, pe timpul guvernării Banatului de către Austria, prinde contur și se întemeiază în partea de est a imperiului, lângă Sânnicolaul Mare, satul de bulgari - pavlicheni, numit Besenova Veche (azi Ducești Vechi). Bulgarii din Vinga provin din orașul Kiprovet, situat în partea de vest a Bulgariei, iar bulgarii pavlicheni din Vinga sunt în jurul orașului Nikopole, din satele Belene, Ores, Trancevica și altele.

După Primul Război Mondial, multe familii de bulgari din Vinga s-au mutat în orașele învecinate Arad și Timișoara de aceea numărul lor a început să scadă. Scaderea devine și mai pronunțată odată cu venirea comunismului în România. După colectivizare, în condițiile în care fiecare familie avusese mult pământ și rămânând fără el, fiecare a căutat să se mute la Arad sau Timișoara unde au găsit locuri de muncă. În ultimele decenii, ca urmare a condițiilor politico-economice existente, o mare parte dintre familiile din toate cele trei sate principale ale bulgarilor Vinga, Ducești Vechi și Breștea s-au stabilit în Timișoara. În prezent comunitatea bulgară din Timișoara conform recensământului număra 1350 de persoane.

AROMÂNII. MEGLENOROMÂNII. Aromâna este considerată a fi pe lângă meglenoromână, istroromână și dacoromână, unul din cele patru dialecte ale limbii române. Există însă și curente care consideră aromâna o limbă separată. Meglenoromânii care trăiesc în Macedonia centrală și se autodefinesc vlasi, sunt de religie ortodoxă și se diferențiază de aromâni în primul rând prin modul diferit de viață (semiagrari, crescători de viermi de mătase și prin cultura materială (de influență macedoslavă) datorită lipsei dovezilor istoriografice referitoare la istoria balcanică și a apariției târzii a mărturișirilor scrise referitoare la aromâni, este greu de reconstruit

etnogeneza acestora. Prima dovadă istorică referitoare la vlahi apare într-un document în limba greacă din secolul al VIII-lea al mănăstirii Castamonitu de pe muntele Athos. O altă sursă o reprezintă Kedrenos (sec. al IX-lea) în care se aminteste de un atac al vlahilor între Castoria și Prespa. (v. Theodor Kadl *Istoria aromânilor*, 2006)

Datorită apariției slavilor și răspândirii în grupuri izolate a aromânilor (din cauza nomadismului) s-a pierdut contactul dintre grupurile de populație aromână, dar și contactul cu celelalte ramuri ale latinității. Curente politice au determinat în trecut apariția diverselor tendințe în identitatea locală, care s-a canalizat în două direcții, culminând cu așa-numita „chestiune aromână” (v. Peyfuss *Chestiunea aromână*, 1974). O caracteristică a **identității aromânilor** este funcția importantă pe care o ocupă în creșterea animalelor, în negoul sud-est european, rolul important jucat de aceștia în luptele naționale pentru eliberare și, de asemenea, limba de origine latină. **Majoritatea aromânilor și melenoromânilor de azi se identifică cu naționalitatea țărilor în care trăiesc.** Vechiul conflict de identitate între modele de etnicitate pro-greacă și pro-românească renaste astăzi în multe regiuni, mai ales în afara teritoriului Greciei și României.

Emigrarea în România. În anii de după 1926, în special în **1928**, mari valuri de aromâni și meglenoromâni au emigrat în România, în regiunea Durostor din Dobrogea de Sud (Cadrilater). În **1940** ei s-au văzut nevoiți să emigreze din nou, deoarece România a cedat acest teritoriu Bulgariei, așezându-se în județele Constanța și Tulcea. Cei imigrați în România considerau că vin în propria țară. Însă prin mediul natural dat, total străin (câmpia de stepă) având în vedere că locuiau în munți, care condiționează tipul cultural și de viață, dar și o altă mentalitate, diferența de „mucani”, cum îi numesc aromânii pe români, este mare cu toate că dialectal se înrudesce. Apoi, în perioada **1946-1947**, o parte din aceștia au fost **colonizați în Timiș** (Sânandrei, Carani, Dudeștii Noi, Varias, Săcălaz etc.– comune cu populație majoritar germană). Aici contactul cu noua cultură și civilizație, total diferită de cea balcanică, i-a făcut pe o parte dintre aceștia să se întoarcă în **1950** fie în „Regat” (Călărași, Slobozia, Urziceni etc) fie în Dobrogea. Aromânii trăiesc azi în întreaga Peninsulă Balcanică, mai ales în Grecia de Nord, în Albania de Sud, Bulgaria și România (jud. Constanța, Tulcea, Călărași, București și Timiș).

În concluzie, numeroasele migrații a marii grupe de populație aromână și meglenoromână din sudul Peninsulei Balcanice au reprezentat momente cruciale în viața comunității și au dus la formarea unor noi tipuri

de identitate, de aceea există **greutăți în aprecierea numărului** aromânilor, dar și din cauza faptului că s-au stabilit pe o întindere foarte vastă, din cauza diasporei internaționale, a asimilării pronunțate și a falsificării statisticilor în scopuri naționale și politice. Nu în ultimul rând, numărul lor este greu de stabilit, deoarece la ultimele recensăminte aromâni, în funcție de felul în care și-au asumat identitatea națională, s-au declarat români sau greci, aromâni sau macedonieni. Atât în România, cât și în Grecia, „deranjează” teoria conform căreia aromânii ar fi o minoritate, iar nu o parte integrantă a populației țării în care trăiesc. Oricum, numărul lor în Europa de sud-est nu pare să depășească azi jumătate de milion.

COMUNA PERIAM este așezată în vestul regiunii Banat, la o distanță de aproximativ 50 km nord-vest de Timișoara și 45 km sud-vest de Arad. Comuna Periam se constituie din localitatea Periam, satul Pesac și satul de vacanță Periam Port pe malul Muresului, toate însumând un număr de locuitori de 5808 persoane (recensământ 2002). Comuna este situată pe cursul inferior al Muresului, la distanță mică de ieșirea lui din țară în Ungaria. Relieful este de silvostepă, clima continental-moderată. Încă din timpuri străvechi, în apropierea Muresului, pe drumul sării din ocele ardelenene spre Câmpia Panonică, au existat așezări omenesti. Astfel se cunoaște cultura Periam-Pecica din epoca bronzului.

Prima atestare documentară datează din 1332, când Emeric

Bechey a primit localitatea ca donație a regelui Carol Robert de Anjou.

În secolele al XV-lea și al XVI-lea se știe de existența unor păstori **sârbi**, amintiți în defterele turcești din acel timp. În anul 1717, Periamul este amintit ca un sat cu 100-120 locuitori și 17 case.

În anul 1724, în cadrul colonizării Banatului cu **colonisti germani**, act impulsivat de noile autorități austriece, au venit primii colonisti în sat. Colonizarea a continuat până spre sfârșitul secolului al XVIII-lea, numărul populației crescând continuu:

- 1 1765 - 977 locuitori
- 2 1819 - 2669 locuitori
- 3 1888 - 5861 locuitori

Se știe de asemenea că din timpul împărătesei Maria Theresia, s-a constituit la marginea satului colonia **romilor**, care există până astăzi ca habitat al unei populații, considerată a fi greu de integrat.

Din anul 1867, anul creării dualismului austro-ungar, Periamul făcea parte din regatul Ungariei, astfel resimțindu-se influența limbii și culturii maghiare în localitate, care în mare parte au fost impuse forțat prin legea dată de o politică naționalistă maghiară. După 1918, Periam devine parte

integrantă a României Mari, iar populația începe iară să crească după anii decimării din Primul Război Mondial. Astfel, în 1938, Periamul are 5251 locuitori, iar după 1946, când începe colonizarea populației române, adusă din Ardeal și din Moldova, crește la 7163 persoane (1948). Din cele 5521 persoane, înregistrate în cadrul recensământului din anul 1967, compoziția etnică se prezenta astfel:

- 1 Români-3387
- 2 Germani-1763
- 3 Maghiari-226
- 4 Alții (sârbi, slovaci, rromi)- 145

În 1992, în urma exodului masiv al populației germane în vest, din totalul de 4604 persoane, erau:

- 1 Români-3937
- 2 Germani-293
- 3 Rromi-187
- 4 Maghiari-139
- 5 Altele-48

La ultimul recensământ, efectuat în anul 2002, structura populației se prezenta astfel:

- 1 Români-3887
- 2 Germani-85
- 3 Maghiari-31
- 4 Sârbi-23
- 5 Rromi-415
- 6 Altele-25 - însumând un număr total de 4496 persoane.

Astfel, compoziția etnică a locuitorilor comunei a creat condițiile pentru dialogul intercultural, care se manifestă cu diferite ocazii. Viața cotidiană prezintă aspecte de interferențe interculturale, caracterizate prin toleranță și înțelegere reciprocă în relațiile interumane.

Comunitatea se caracterizează prin multilingvism, generația a doua și a treia vorbind două sau trei limbi. Interferențe se observă pe plan culinar, la tradiții și obiceiuri de nuntă, de botez, de înmormântare. Ruga, "Kirwei-ul" german, a fost sărbătorită de toată comuna, iar obiceiurile legate de tăierea porcului, iar rețetele tradiționale introduse de populația germană au fost preluate și de celelalte etnii.